Latvijas Republikas Satversmes 91. pants: tiesiskās vienlīdzības princips. Satversmes tiesas judikatūra. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2022, 125 lpp.

ISBN 978-9934-508-99-8

© Satversmes tiesa, 2022
© SIA "Aģentūra Raugs", dizains, 2022

Izdevējs: Tiesu namu aģentūra
Baldones iela 1 B, Rīga, LV-1007
tnagramatas.tna.lv

Grāmatžurnālu sagatavojuši Satversmes tiesas padomnieki Kristaps Tamužs, Gatis Bārdiņš, Sandijs Statkus, Uldis Krastiņš, Elīna Podzorova un Aleksandrs Potaičuks. Izmantoto nolēmumu rādītāju sastādījusi Satversmes tiesas konsultante Anete Suharževska. Valodas redaktore – Marika Saturiņa.

Grāmatžurnāls nav uzskatāms par tiesas nolēmumu vai tā daļu un nav saistošs Satversmes tiesai. Grāmatžurnālā iekļauti nolēmumi, kas pieņemti līdz 2021. gada 2. decembrim.

Spriedumi, lēmumi un cita informācija par Satversmes tiesu atrodama tiesas mājaslapā **www.satv.tiesa.gov.lv**, tiesas oficiālajā *Twitter* kontā **@Satv_tiesa** un *Youtube* kanālā **Latvijas Republikas Satversmes tiesa.**

PRIEKŠVĀRDS

Satversmes tiesas Juridiskais departaments ir sagatavojis apkopojumu par Satversmes tiesas judikatūrā atklāto Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 91. panta saturu un iedibināto šā panta piemērošanas metodoloģiju. Šī ir otrā publikācija Satversmes tiesas aizsāktajā publikāciju sērijā, kurā tiek apkopota Satversmes tiesas judikatūra par katru no Satversmes pantiem. Proti, Juridiskais departaments apkopo Satversmes tiesas atziņas par katru Satversmes pantu un šos apkopojumus publicē, lai informētu sabiedrību par Satversmes tiesas sniegto konkrētā panta tvēruma skaidrojumu un panta piemērošanu.

Šī sērija iecerēta ar mērķi lakoniski un precīzi sniegt ikvienam cilvēkam nepieciešamās zināšanas par valsts pamatlikumu – Satversmi. Šīs publikācijas, protams, noder tiesību jaunradē un profesionāliem tiesību normu piemērotājiem, taču viņi arī bez šā palīglīdzekļa ir pienācīgi sagatavoti, lai prasmīgi orientētos tiesībās. Tāpēc apkopojumi par Satversmes tiesas judikatūru, kurā sniegta tiesiski saistoša Satversmes normu konkretizācija, ir īpaši noderīgi tiesību zinātņu studentiem, bet vēl jo vairāk cilvēkiem bez juridiskām zināšanām, kuri veido lielāko daļu no Latvijas pilsoniskās sabiedrības un, būdami politiski pilntiesīgi, kopīgi īsteno suverēna varu, kā arī bauda Satversmē noteiktās pamattiesības. Tieši viņiem ir vitāli svarīgi zināt katra Satversmes panta tvērumu un saturu.

Publikāciju sēriju aizsākot, Satversmes tiesa ņēma vērā savu ilggadējo pieredzi tajos jautājumos, kas ir izvirzīti personu iesniegtajās konstitucionālajās sūdzībās un bijuši īpaši aktuāli. Konstitucionālās sūdzības institūts Latvijas tiesību sistēmā tika iedibināts pirms vairāk nekā 20 gadiem, un kopš tā brīža līdz šim laikam nemainīgi visvairāk sūdzību tiek iesniegts par apstrīdēto normu neatbilstību Satversmes 92. pantam – tiesības uz taisnīgu tiesu, 91. pantam – prasība pēc vienlīdzības un diskriminācijas aizliegums, kā arī 105. pantam – tiesības uz īpašumu. Tāpēc likumsakarīgi ir tas, ka pirmais grāmatžurnāls veltīts Satversmes 92. pantam, bet otrais – Satversmes 91. pantam.

Cilvēktiesību īstenošana bez jebkādas diskriminācijas ir būtiska ikvienas personas cilvēka cieņas nodrošināšanai. Īstenojot jebkuras tiesības, piemēram, tiesības uz izglītību, uz darbu, uz veselības aprūpi, uz taisnīgu tiesu, persona var saskarties ar nevienlīdzīgu attieksmi. Citiem tas tiek dots, citiem tas tiek ļauts, bet man – ne! Šāda attieksme dziļi aizskar cilvēka taisnīguma izjūtu. Cilvēkam rodas aizvainojums un sajūta, ka valsts pret viņu ir bijusi netaisna, jo

viņam liegtas vienlīdzīgas tiesības. Šis grāmatžurnāls sniegs atbildi uz minēto jautājumu, skaidrojot, pēc kādiem kritērijiem nosakāms, vai personai pienākas vienlīdzīga attieksme, un kādos gadījumos atkāpes no vienlīdzīgas attieksmes ir attaisnojamas. Piemēram, nereti rodas tāda situācija, ka cilvēks sevi salīdzina ar citiem cilvēkiem, bet tiesiski šāda salīdzināšana nemaz nav iespējama, jo personas atrodas atšķirīgos apstākļos.

Gribu uzsvērt, ka Satversmes 91. pants ir būtisks Satversmē iekļauts instruments, kas tiek lietots, lai Latvijā veidotu un koptu iekļaujošu sabiedrību. Ikviens ir vienvērtīgs – tā ir Satversmes 91. panta esence! Novēlu visiem interesentiem atrast atbildes uz sev svarīgiem jautājumiem, lai kopīgiem spēkiem veidotu Latviju par demokrātisku tiesisku valsti, kurā ikviens vienlīdzīgi ar citiem bauda visas viņam Satversmē noteiktās tiesības.

Profesore *Dr. iur.* Sanita Osipova
Satversmes tiesas priekšsēdētāja (2020–2022)

SATURA RĀDĪTĀJS

Ievads **8**

1. Vispārīgi apsvērumi **10**

1.1. Satversmes 91. panta satura vispārīgs raksturojums 10

1.2. Tiesiskās vienlīdzības un diskriminācijas aizlieguma principu nozīme demokrātiskā tiesiskā valstī 13

1.3. Satversmes 91. pantā lietotie termini 13

1.3.1. "Visi cilvēki" 13

1.3.2. "Latvijā" 14

1.3.3. "Vienlīdzīgi" 14

1.3.4. "Likuma un tiesas priekšā" 15

1.3.5. "Cilvēka tiesības" 15

1.3.6. "Diskriminācija" 16

1.4. Panta satura noskaidrošana 16

1.4.1. Kopsakarā ar vispārējiem tiesību principiem un citām Satversmes normām 16

1.4.2. Kopsakarā ar Eiropas Savienības tiesībām 18

1.4.3. Kopsakarā ar starptautiskajām tiesībām 18

2. Satversmes 91. panta pirmais teikums **20**

2.1. Vispārīgas piezīmes 20

2.2. Personu grupas 22

2.2.1. Personu grupas neveidojas 22

2.2.2. Tiesību normas tieši radīta attieksme (tiešā diskriminācija) 25

2.2.3. Tiesību normas netieši radīta attieksme (netiešā diskriminācija) 27

2.3. Grupu salīdzināmība 28

2.3.1. Vienojošās pazīmes 29

2.3.2. Atšķirīgās pazīmes 38

2.4. Attieksme pret personu grupām 44

2.4.1. Vienāda 44

2.4.2. Atšķirīga 48

2.5. Attieksme, kas noteikta ar normatīvajos aktos paredzētā kārtībā pieņemtu tiesību normu 51
2.6. Objektīvs un saprātīgs pamats 55
2.6.1. Leģitīms mērķis 55
2.6.2. Samērīguma princips 59
3. Satversmes 91. panta otrais teikums 66
3.1. Vispārīgas piezīmes 66
3.2. Nepieļaujamie kritēriji 67
3.2.1. Vecums 67
3.2.2. Pilsonība un valstiskā piederība 70
3.2.3. Valoda un tautība 71
3.2.4. Dzimums 73
3.2.5. Invaliditāte 75
3.3. Īpašie pasākumi 77
4. Satversmes 91. pantā ietverto principu konkretizācija dažādās tiesību jomās 82
4.1. Vispārīgas piezīmes 82
4.2. Tiesību jomas 82
4.2.1. Sociālās aizsardzības joma 82
4.2.2. Nodarbinātības joma 85
4.2.3. Nodokļu joma 86
4.2.4. Izglītības joma 91
4.2.5. Veselības aizsardzības joma 92
4.2.6. Valsts dienesta joma 93
4.2.7. Sodu izpildes joma 97
4.2.8. Procesuālo tiesību joma 98
4.2.9. Vēlēšanu tiesību joma 100
Izmantoto nolēmumu rādītājs 102

IEVADS

Satversmes tiesa vairāk nekā 25 gadu laikā ir uzkrājusi ievērojamu pieredzi Satversmes 91. pantā ietvertā tiesiskās vienlīdzības principa satura atklāšanā un piemērošanā. Sakarā ar šo principu Satversmes tiesā saņemto pieteikumu un ierosināto lietu skaits uzskatāmi pierāda, ka ar vienlīdzību saistītie jautājumi sabiedrībā nezaudē savu aktualitāti. Un tas ir likumsakarīgi, jo teju katra jauna tiesību norma, kas kādai personai paredz noteiktas tiesības vai uzliek zināmus pienākumus, uzreiz faktiski izšķir vismaz divas personu grupas, proti: personas, kurām attiecīgās tiesības vai pienākumi ir noteikti, un personas, uz kurām šis jaunais tiesiskais regulējums neattiecas. Turklāt tiesiskās vienlīdzības princips ir piemērojams ikvienā dzīves jomā un tā saturs bieži vien atklājas kopsakarā ar citām personas tiesībām.

Šā izdevuma mērķis ir veicināt izpratni par Satversmes 91. panta saturu un piemērošanu, kā arī izveidot pārskatāmu Satversmes tiesas judikatūras apkopojumu šajā jomā. Par tiesību normu atbilstību Satversmes 91. pantam Satversmes tiesā līdz šim ierosinātas vairāk nekā 260 lietas. Izdevuma tapšanā izmantoti gandrīz 160 Satversmes tiesas nolēmumi, bet tā tekstā iekļautas atziņas no 109 nolēmumiem. Tādējādi šis grāmatžurnāls uzskatāms par apjomīgāko Satversmes tiesas atziņu krājumu tiesiskās vienlīdzības principa satura izzināšanai.

No Satversmes tiesas judikatūras izriet, ka visbiežāk Satversmes 91. panta saturs atklāts lietās, kas saistītas ar tiesībām uz sociālo nodrošinājumu. Lielākoties apstrīdētās normas radījušas atšķirīgu attieksmi pret vienādos un salīdzināmos apstākļos esošām personu grupām. Bieži Satversmes tiesa secinājusi, ka pieteikumu iesniedzēju identificētās personu grupas to vai citu iemeslu dēļ nav savstarpēji salīdzināmas. Retāk Satversmes tiesa konstatējusi vienādu attieksmi pret personām, kas atrodas atšķirīgos apstākļos. Tāpat Satversmes tiesas judikatūrā nav bijis daudz tādu lietu, kas būtu saistītas ar diskriminācijas aizlieguma principu, proti, tādu attieksmi pret personām, kura balstīta uz kādu nepieļaujamu kritēriju. Šis grāmatžurnāls palīdzēs lasītājiem noskaidrot, kuros gadījumos ir pamats runāt par tiesiskās vienlīdzības principa pārkāpumu un kuros ne.

Grāmatžurnāla saturs veidots, visupirms pievēršoties vispārīgākiem jautājumiem un pēc tam fokusējoties uz konkrētiem tiesiskās vienlīdzības principa

aspektiem. Pārskatāmības labad grāmatžurnāla tekstā atsauces uz izmantotajiem nolēmumiem veidotas saīsinātā formā, norādot vienīgi lietas numuru un attiecīgo nolēmuma punktu. Lasītāju ērtības labad ir izveidots arī nolēmumu rādītājs, kurā atrodama pilnīga informācija par katru šajā grāmatžurnālā izmantoto nolēmumu ar norādi uz nodaļu, kurā tas pieminēts.